

Michel Foucault

Hrabrost istine

Sandorf i Mizantrop, Zagreb 2015.
preveo: Zlatko Wurzberg

Hrabrost istine u prijevodu Zlatka Wurzberga objedinjuje ciklus devet posljednjih predavanja koje je Michel Foucault održao na *College de France* akademske godine 1983./84. Ona su rezultat višegodišnjeg Foucaultovog predavanja antičke misli, započetog predavanjima iz 1981./82., čija namjera je bila istražiti prakse oblikovanja sebstva, objedinjenih pod pojmom 'brige o sebi' (*epimeleia*). Predavanja iz 1983./84. godine nastavljaju tematiku *parezije* započetu godinu ranije u predavanjima pod naslovom *Vladanje sobom i drugima* (objavljeno 2009. godine u Biblioteci Antibarbarus, također u Wurzbergovom prijevodu), ali dok su predavanja iz *Vladanja sobom i drugima* posvećena starijoj upotrebi tog pojma u kontekstu rasprava o političkom uređenju, *Hrabrost istine* donosi Foucaultova istraživanja kasnije upotrebe pojma u području etike i psihagogike.

Parezija (*parrhesia*) je u svakodnevnoj upotrebi označavala potpunu otvorenost u govoru (*pan rhein*), ali Foucault uz to značenje izdvaja tehničku upotrebu pojma,

koja označava osobinu onog govornika koji slušatelja uspješno suočava s istinom o njemu samom – bilo da je u pitanju govornikov govor upućen narodu, savjetnikov govor upućen vladaru ili filozofov govor upućen slušatelju. U početku se pojam odnosio – kako to čitamo u *Vladanju sobom i drugima* na primjeru Euripida, Plutarha i Tukidida – specifično na mogućnost govornika da, s obzirom na svoje porijeklo i zasluge, ravnopravno sudjeluje u politici. Foucault će zatim u *Hrabrosti istine* ocrtati na koji način *parezija* prestaje biti govornikova povlastica u politiku i postaje praksa usmjerena na dušu i etos, u antici vezana uz jedan tip filozofskog života oprijemljenog u Sokratu i kinicima.

Parezija, tvrdi Foucault u uvodnim predavanjima *Hrabrosti istine*, nije umijeće govora nalik na retoriku – cilj retorike je uvjeriti slušatelja neovisno o tome vjerujemo li u ono u što ga uvjeravamo. Nasuprot toga, *parezija* za Foucaulta predstavlja jedan od načina govorenja istine. On će pritom izdvojiti četiri modusa istinitog govorenja: pro-

roštvo, mudrost, *tekhne* i pareziju. Proroštvo je istinit govori koji posreduje između čovjeka i bogova, govoreći istinito o onome što je van čovjekovih sposobnosti razumijevanja; mudrost je istinit govori o *physis*; *tekhne* je istinit govori koji ponavlja tradicijom ustanovljena znanja, stoji unutar te tradicije i istu nastavlja. Parezija, kako je gore naznačeno, od tih se modusa razlikuje time što ona nije istinit govori niti o onome budućem, niti o *physis*, niti o naslijeđenom znanju – ona je govori istine koji slušatelja suočava s istinom njegovog *bios*. Četiri modusa istinitog govorenja, tvrdi Foucault, najjasnije se mogu razaznati upravo u društvenim ulogama prisutnima u Grčkoj na prijelazu iz 5. u 4. stoljeće prije Krista, ali ti su modusi tek tipologija unutar koje određeni likovi mogu konvergirati u iste uloge. Tako, primjerice, lik Sokrata ponajviše predstavlja parezijasta i mudraca, ali je isto tako obilježen delfijskim proroštvom i učiteljskom zadaćom.

Prije nego krene s čitanjem tekstova, Foucault ukratko raspravlja o posebnosti filozofskog diskursa, time objašnjavajući razlog izbora Sokrata i kinika, no pridodajući tome vidljivu autobiografsku crtu. Naime, on smješta filozofski diskurs u polje između *aletheie*, *politeie* i *ethosa*, između diskursa o istini, o vladavini i o moralu, smatrajući ga s njima bitno povezanim, ali i nesvodivim na jedan od njih.

S obzirom na četiri prethodno navedena modusa istinitog govora, može se potom izvesti četiri filozofska stava. Filozofija, naslućuje u grubim crtama, može nastupiti proročki, predviđajući trenutak podudaranja *aletheie*, *politeie* i *ethosa*; može zauzeti stav mudrosti, oblikujući diskurs koji *aletheiu*, *politeiu* i *ethos* misli u temeljnom jedinstvu; tehnički stav teži promatrati navedene tri sastavnice kao nesumjerljive u svojim specifičnostima te smjera pružiti posebna načela za svaku od njih; konačno, može se izdvojiti parezijastički stav, onaj koji nastoji uvijek iznova pitati o uvjetima svakog od tih diskursa, prikazati ih u svojoj nesvodivosti jednog na drugi, ali i kao istovremeno međuovisne.

Namjera je predavanja, stoga, postaviti pitanje o povijesti parezijastičke filozofije, stalno prisutne, ali nikad prevladavajuće, obilježene svojim nemarom prema pismu. Povlaštena figura te povijesti je, naravno, Sokrat. Prema Foucaultu, u Platonovoj filozofiji, uz povijesno uvelike prisutnu metafiziku duše, postoji i u jednakoj mjeri zastupljena tema forme života, stilistike postojanja. Polazišta tih dviju linija su pritom dva „sporedna“ dijaloga: *Alkibijad* za metafiziku duše te *Lahet* za stilistiku postojanja.

Za Foucaulta, *Lahet* na tipično platonovski način postavlja scenu za raspravu o odgoju mladića. U raspravu između Nikije i Laheta,

dvojice vojskovođa ovdje u ulozi potencijalnih odgajatelja, ulazi Sokrat, sa zadaćom da presudi koji bi od njih bio prikladniji za taj posao. Dotadašnji sudionici dijaloga, Nikija i Lahet, pritom ne nastupaju nepovjerljivo prema Sokratu, nego pristaju na njegovu parezijastičku igru. On postaje *basanos* (kamen kušnje) njihovim životima – u dijalogu s njim oni će položiti račun o sebi samima, dati *logos* o svome životu. Sokratov život je, naime, u skladu s njegovim govorom, što ga čini vjerodostojnim ispitivačem. Daljnji tok dijaloga dovodi do zaključka da Nikija i Lahet nisu u stanju reći što je hrabrost, položiti račun o onome što bi trebalo biti obilježje njihova života, te se time pokazuju kao neprikladni za odgajatelje – bez brige za sebe ne mogu biti sposobni brinuti i za druge.

Ova „dogodovština“ služi Foucaultu da pokaže koja je uloga brige o sebi u Platonovoj filozofiji: stalna briga za istinitost vlastitog života zadaje također obavezu brige za druge – upravo to je odlika Sokratove parezije kako je prikazana u Platona. Ono što će Foucaulta još više zanimati je drugi značajan lik oblikovan pod Sokratovim utjecajem, a to je lik *kinika*. Kinik, smatra Foucault, predstavlja drugi način suočavanja *biosa* s istinom, ovog puta ne preko govora, nego životom samim. Nanovo tumačeći Diogenovu krila-

ticu „izmijeniti vrijednost novca“, Foucault upućuje na to da nije smisao *obezvrijediti* novac (*nomisma*), nego relativizirati društvene zakone (*nomoi*) brišući „glavu“ na kovanici i time pokazujući njenu pravu narav: komada metala. Na isti način kinik sebe ogoljuje kako bi društvu pokazao čovjeka u svojoj animalnosti.

Kinik će u povijesti filozofije predstavljati povlaštenu figuru *alethes biosa*. Njegova posebnost očituje se u filozofskom obliku suverenosti: kinik je onaj nezavisan i neiskvaren od društvenih normi. Kinik je nepoznati kralj na marginama društva. Njegova etička praksa u antičkom društvu ima za zadaću vršiti verifikaciju tuđeg života, pružati orijentir drugima u njihovoj vlastitoj brizi za sebe. Takva praksa, smatra Foucault, prenijet će se u ranom kršćanstvu u obliku pustinjačkog asketizma, uz razliku da se *bios* sada procjenjuje u svojoj prikladnosti ne za ovaj svijet, nego za onostranost.

Nažalost, Foucaultova su razmatranja fragmentarna, prožeta čestim digresijama, djelomičnim citatima i aluzijama. Općem dojmu ne doprinosi ni to što su preuranjeno završena. No više nego sistematičnošću i obuhvatnošću, ova su predavanja obilježena Foucaultovom specifičnom pronicljivošću: polazeći od periferije, kako Platonovog kanona, tako i antičkog društva, on uspijeva na po-

ticajan i originalan način pronaći nove pristupe uvažanim misaonim shemama. Također, pod žigom posljednjih predavanja, *Hrabrost istine* odaje dojam njegove najintimnije intelektualne ostavštine, u kojoj možemo pronaći i naznake toga što je Foucault vidio kao svoju filozofsku zadaću. Počevši ciklus *Vladanja sobom i drugima* raspravom o Kantu i o ulozi kritike u modernom društvu, preko Sokrata do kinika, Foucault ocrta lik filozofa parezijasta stalno gonjenog zadaćom preispitivanja sebe i drugih. Upravo ta parezijastička gesta suočavanja sa vlastitim povijesnim nasljeđem u pokušaju samorazumijevanja predstavlja najveću vrijednost ovih predavanja.

Nikola Cerovac